

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ערש"ק פרשת מטות מסעי תשע"ג שנה ג' גליון 99

יום הולדת שנתיים לעלון

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל chagitben@neto.net.il

הנושאים של השבוע: א. עדיפותו של כלב על יהושע

ב. נבוכדנצר נכדו של שלמה המלך

ג. רבי אליעזר יצא מחלציו של משה רבינו

נמצא, כי גם כלב וגם יהושע לא הלכו אחר עצת המרגלים, אולם כלב היה צריך להתגבר על יצרו אשר משך אותו לדבר רעה על ארץ ישראל, לא כן יהושע שלא היה לו כל קושי להתגבר לדבר רעה על הארץ.

בזה מתבאר היטב מעלתו של כלב בן יפונה על יהושע, שכן דיבור לשון הרע על ארץ ישראל שייכת היא לחלק של בין אדם למקום, ובזה עדיף הכובש את יצרו על החסיד שהוא טוב מעיקרו, לכן הקדים הכתוב את כלב בן יפונה ליהושע, להורות שמעלתו גדולה יותר משום שהוצרך להתגבר על יצרו.

אולם לפי דברינו יש לשאול, מצינו כי משה רבינו התפלל על יהושע: "יה יושיעך מעצת מרגלים", ותפילה זו זיכתה את יהושע שלא נתנסה כלל להוציא דיבה רעה על הארץ. ולפי דברינו יש לשאול, מדוע משה רבינו התפלל להציל את יהושע, לכאורה היה עדיף שלא התפלל וכך היה יהושע נכנס לנסיון ומתגבר על יצרו?

אלא, שידע משה רבינו כי יהושע בן נון עתיד להיות מנהיגן של ישראל, ואצל "מנהיג" יש עדיפות לצדיק, הנמשך אל הטוב מעיקרו, גם במצוות שבין אדם

"ויעלו עד נחל אשכול ויראו את הארץ ויניאו את לב בני ישראל לבלתי בוא אל הארץ וגו', בלתי כלב בן יפונה הקניזי ויהושע בן נון כי מלאו אחרי ה'". (פרק ל"ב פסוקים ט' ו"ב)

וצריך להבין, מדוע הכתוב מקדים את כלב בן יפונה ליהושע, אשר משמע מכך, שכלב בן יפונה חשוב יותר מיהושע?

הרמב"ם בשמונה פרקים (פרק ו'), שואל מיהו הגדול יותר, האם החסיד אשר נמשך בטבעו לטוב או מי שמתאווה לרע ובכל זאת כובש את יצרו, ויעויין בדבריו שהביא ראיות לכאן ולכאן.

ומסקנתו, שיש לחלק בין מצוות שבין אדם למקום למצוות שבין אדם לחבירו, שבבין אדם למקום העדיפות היא לצדיק אשר מתאווה לרע, ובכל זאת כובש את יצרו, מה שאין כן במצוות שבין אדם לחבירו, כגניבה גזילה ורציחה, אשר אין ספק שהנפש היפה סולדת מהן, ולכן עדיף הצדיק אשר מטבעו נמשך לטוב.

והנה, כתב האלשיך הקדוש (שלה י"ד, כ"ד) על הפסוק "ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו", שכלב בתחילה היתה דעתו נוטה אחרי עצת המרגלים והיה עמם בעצה אחת להוציא דיבה רעה על הארץ, אבל חזר בו ופנה עצמו מהם, ורמזו לזה חז"ל בסוטה (יא:): ולמה נקרא שמו כלב בן יפונה? שפנה את עצמו מן המרגלים ופנה להם עורף, שלא לילך אחר עצתם. עכת"ד.

למקום, ולכן משה בחר להתפלל על יהושע שימשך מטבעו רק לעשיית רצון ה'.

ב.

רש"י (מלכים א' פרק י' פסוק י"ג) כתב (הגהה מהאר"י הקדוש): ששלמה המלך בא על מלכת שבא, ונולד ממנה נבוכדנצר. כיעו"ש ואין הכוונה שנבוכדנצר היה ממש בנו של שלמה המלך, אלא נכדו, כך מבואר בספר סדר הדורות, שנולדה להם בת אשר ממנה יצא נבוכדנצר.

הדברים רומזים בספר דברי הימים (ב, ט, יב): "והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצ. אשר שאלה מלבד אשר הביאה אל המלך ותהפוך ותלך לארצה היא ועבדיה". ומסומן סופי תיבות הרה, על ההריון שהרתה לשלמה, והכוונה "מלבד אשר הביאה אל המלך", היינו שהביאה את גופה למלך, ועל ידי זה "ותהפוך" שיצא מהקשר הזה מי שהפך הקערה על פיה והחריב את בית המקדש.

החיד"א בספרו מדבר קדמות (מערכת י' אות מ"ז) מביא מדרש איכה הנמצא בכתב יד, וזו לשונו "אמר הקב"ה לירמיה לך ענתות שכל זמן שירמיה בעיר לא היו אויבים נכנסים לתוכה ולכך שלחו הקב"ה לענתות, והלך, ומיד שיצא נכנסו שם האויבים והדליקו את העיר ושרפו בית המקדש וכשחזר ירמיה לבוא לירושלים ובא עד חצי הדרך ועלה על הר אחד קרוב לירושלים כשלושה מילין וראה העשן וכו' מיד קרע ירמיה בגדיו ונתן אפר על ראשו ומיהר לבא ובוכה והולך וצועק וכו', כי כבר עברו ימים רבים שהיה ירמיה נער, נבוכדנצר וירמיה היו מטיילין יחד, ואותו היום לא היה נבוכדנצר מלך כי אם עני ונבזה, והיה אומר, מי יתן והייתי מלך על כל העולם כולו והייתי בא על ירושלים ושורף בית המקדש והעיר והורג הכל והשאר אוליכם בשבי. ראה ירמיה ברוח הקדש שהשעה עומדת לו וכל היוצא מפיו עתיד להיות, שאל ממנו תן לי ירושלים, אמר לו לא אתן, שוב אמר לו תן לי בית המקדש, אמר לו לא אתן, שוב אמר לו תן לי תינוקות של בית רבן, אמר לו לא אתן, אמר לו ואם כן מה תתן לי? אמר לו כל מה

שתוכל להציל ולהוציא מהעיר מחצי היום עד הערב, ולכך עכשיו ירמיהו מיהר לבוא לירושלים ולא בא עד הערב ואינו יכול להציל איש וזה שאמר "אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב" עד כאן דברי החיד"א בשם המדרש.

ומסביר החיד"א מה הסיבה שנבוכדנצר כל כך כיבד את ירמיהו הנביא, כיון שנבוכדנצר נולד משלמה המלך, וירמיהו הנביא היה גלגול של שלמה המלך, לכן נבוכדנצר אף שלא ידע, אבל מזלו חזי, ולכן היה מרבה לכבד את ירמיהו הנביא.

ונראה להסביר את הקשר בין נבוכדנצר לבין מלכת שבא, שכתב רש"י (פרשת קדושים) בענין איסור מאכלות אסורות: "ואבדל אתכם מן העמים להיות לי", אם אתם מובדלים מהם הרי אתם שלי, ואם לאו, אתם של נבוכדנצר וחביריו.

מתבאר, כי כל כוחו של נבוכדנצר בא מחמת שנכשלו עם ישראל במאכלות אסורות.

בספר מלכים (א' י' ד' ה') כתוב לאמר "ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה והבית אשר בנה, ומאכל שולחנו ומושב עבדיו ומעמד משרתיו ומלבושיהם ומשקיו ולא היה בה עוד רוח".

המעין בפסוק זה מסיק ש"מלכת שבא" התפעלה באופן יוצא מן הכלל עד ש"לא היה בה עוד רוח" וממה היא מתפעלת? משפע מלכותו של המלך שלמה מעדני המלכים שבארמונו "הבית אשר בנה", "מאכל שולחנו ומושב עבדיו" מעמדם ומלבושיהם כל אלו ועוד, והקורא יגע להבין מה זו התפעלות אצל מלכה שמקור מוצאה ממקום בו הזהב אינו נחשב למאומה, כלום חסר לה בבית מלכותה?

בספר "קול צופיד" (חלק ב' עמוד פ"ט) להגאון רבי חיים אפרים זיצ'יק זצ"ל מגדולי תלמידי נובהרדוק מוצאים אנו פתרון לחידה: קדושת השולחן השלוחה ומנוחת הנפש הרמה המוסרית הגבוהה והעילאית כל אלו אפפו את האוירה כולה בארמונו של שלמה המלך ועוררו במלכת שבא התפעלות שאין כמוה היא הבחינה כי כאן מדובר

בשולחן טהור של אדם גדול שלמה המלך המתנהל בסדר רוחני נפלא.

והיא מזהירה את בניה ונכדיה, היזהרו משולחנם של עם ישראל, אולם כאשר ראה נבוכדנצר שפגמו בשולחן, וזה כבר לא אותו שולחן קדוש שהזהירה אותו סבתו, לכן הוא יכול לפגוע בעם ישראל.

ג.

במדרש רבה (במדב"ר יט, ז') נאמר: "רב אחא בשם ר"י בר חנינא אמר: בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה יושב ועוסק בפרשת פרה אדומה ואומר הלכה בשם אומרה, ר' אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים, אמר משה לפניו: רבונו של עולם, העליונים והתחתונים שלך, ואתה אומר הלכה בשמו של בשר ודם? אמר לו: צדיק אחד עתיד לעמוד בעולמי ועתיד לפתוח בפרשת פרה אדומה תחילה – ר' אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים. אמר לפניו: רבון העולמים, יהי רצון שיהא מחלצו! אמר לו: חייך שהוא מחלצו, הדא הוא דכתיב: 'ושם האחד אליעזר', ושמו אותו המיוחד אליעזר."

צריך להבין מה ראה משה רבינו בדברי רבי אליעזר, שאמר 'פרה בת שתיים' (בניגוד לדעת חכמים, האומרים פרה בת שלש) שכל כך התפעל מזה, עד שביקש שיהיה זה מחלצו?

המלבי"ם על פרשת חוקת מבאר, שמחלוקת ר' אליעזר וחכמים אם פרה אדומה בת שתיים או בת שלש היא מחלוקת על תפקידו ומטרתו של האדם עלי אדמות: ר' אליעזר סובר, שאדם בעולם הזה צריך להגיע לטהרה ופרישות מכל עולם החומר. אדם צריך לבטל את הגוף החומרי ולהגיע לטהרה במדרגת מלאך המנותק מן החומר, וזוהי ענינה של שריפת הפרה, שהיא כנגד שריפת הגוף החומרי. לכן לוקחים דווקא פרה בת שתיים שהיא אינה יולדת (בזמן המשנה). כך אדם צריך להתקדש ולפרוש מעניני העולם הזה וגם ממצוות פריה ורביה.

אולם, חכמים חולקים עליו וסוברים, שמטרת הטהרה היא לא לפרוש מן החומר אלא לקדש אותו. אדם בעולם הזה איננו יכול לבטל את הגוף החומרי ולכן הוא צריך להגיע לטהרה של עשייה ולעסוק בפריה ורביה, וגיל הפרה הוא שלש דווקא, שהיא ראויה ללדת. הטהרה צריכה להוביל לעשייה, לבנין ולקידוש עניני העולם הזה.

בחינת משה רבינו הייתה התפשטות החומר. משה רבינו פרש מאשתו ומעניני העולם הזה, והגיע למדרגה של "איש האלוקים", "פה אל פה אדבר בו במראה ולא בחידות". הוא היה שייך למדרגה של שריפת פרה אדומה – שריפת הגוף החומרי. לכן נאמר "ויקחו אליך פרה אדומה" – לך אני מגלה ולאחרים חוקה, כי משה רבינו הגיע לשלמות של "ותחסרהו מעט מאלוקים". לכן ראה עצמו כשיטת רבי אליעזר ורצה שיהיה זה מחלצו.

אולם יש בזה תוספת עומק, מובא בזוה"ק (פרשת בראשית דף כח:): שמשה רבינו נענש שלא להיכנס לארץ ישראל, בגלל שקיבל את הערב רב וצירפם לעם ישראל. והנה מצינו מחלוקת האם על עם ישראל לקבל גרים מאומות העולם, או שגרירותא הוא ועדיף שלא. שכן מובא בפסחים (פז:), לא גלו ישראל לבין האומות, אלא כדי שיתווספו עליהם גרים. ומאידך מצינו בקידושין (עו:), קשים גרים לישראל כספחת. ובתוס' (שם) נחלקו הדעות, אם הגרים מצד עצמם קשים לישראל דגרירותא הוא לקבלם, או דקשים לישראל כיון שהם מדקדקים במצוות יותר מישראל ומתוך כך הקב"ה מזכיר עוונותיהם של ישראל. יעו"ש.

ונראה לבאר את המחלוקת על פי מה שכתב בספה"ק ישמח משה (פרשת יתרו) לבאר את דברי הגמרא בקידושין (עו:), אמר רב חמא ברבי חנינא, כשהקב"ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל, שנאמר (ירמיה ל', כ"ה) "בעת ההיא נאום ה' אהיה לאלהים לכל משפחות ישראל". לכל ישראל לא נאמר אלא לכל משפחות.

"והמה יהיו לי לעם" אמר רבה בר רב הונא, זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים דאילו בישראל כתיב בהו "והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם", ואילו בגרים כתיב "מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאום ה' והייתם לי לעם ואנכי אהיה להם לאלהים".

ולכאורה שני המאמרים הללו סותרים זה את זה, בתחילה אמר שהקב"ה משרה את שכינתו רק על משפחות מיוחסות, ומשמע שעל גרים אינו משרה את שכינתו, ושוב לאחר מכן אומר שאחר שהגרים קירבו את עצמם הקב"ה יהיה להם לאלהים, משמע שגם על הגרים משרה את שכינתו?

וביאר, כיון שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, חשוב הוא כנולד מחדש, ולכן אין הוא מתייחס עוד להוריו הנכרים, אלא לאברהם אבינו, וחשוב הוא כישראל מיוחס ותשרה עליו השכינה, אף שאין הקב"ה משרה את שכינתו רק על משפחות מיוחסות, אולם גר זה חשוב כבא ממשפחה מיוחסת.

לפי דבריו יש לומר, שהסוברים שקבלת גרים מעליותא הוא, כיון שסוברים שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ומתייחסים לאברהם אבינו, ואילו הסוברים שגרעותא הוא משום דלא אמרינן דהוי כנולד מחדש, ואינו מתייחס לאברהם אבינו ולא נחשב מיוחס שיהא ראוי שתשרה עליו השכינה, ולכן קשים גרים לישראל כספחת.

וכתב החתם סופר בחידושו למסכת עבודה זרה (סד.), שהמקור לדין שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, הוא רבי שמעון ביבמות (סא.) הסובר "אתם קרויים אדם ואין אומות העולם קרויים אדם", ומכיון שגוי לאו בגדר אדם הוא ממילא כשמתגייר ונכנס להיות כישראל נעשה אדם כאילו נברא מחדש. יעו"ש כל דבריו.

והנה הפסוק בפרשת אחרי מות (י"ח, ה') אומר: "ושמרתם את חוקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם

האדם וחי בהם" ופירש רש"י: וחי בהם לעולם הבא, שאם תאמר בעולם הזה? ולא בסופו הוא מת. ע"כ. אולם ביומא (פה:) דורשים מפסוק זה שפיקוח נפש דוחה שבת "וחי בהם ולא שימות בהם".

ולכאורה שיטת רבי אליעזר בסנהדרין (קה.), שעכו"ם אין לו חלק לעולם הבא, כיעו"ש, ועל כרחך שרבי אליעזר סובר כדרשתו של רבי שמעון שאומות העולם לא נקראים אדם, ממילא הפסוק שאומר "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" – לעולם הבא, אדם דייקא היינו ישראל, ואילו עכו"ם לא נקראים אדם ואין להם חלק לעולם הבא.

מדוע באמת לא פירש רבי אליעזר את דרשת "וחי בהם" על חיי העולם הזה? משום שרבי אליעזר לשיטתו, שמוטל על האדם לחיות חיי פרישות ולהרחיק את עצמו מחיי העולם הזה, וכנזכר לעיל בעניינה של פרה אדומה, ממילא אין לפרש "וחי בהם" על חיי העולם הזה אלא על חיי העולם הבא.

משה רבינו אשר קיבל גרים, סבר שיש לקבל גרים ומעליותא הוא, משום שדרש כרבי אליעזר שעל האדם לקדש את עצמו ולפרוש מחיי העולם הזה, ממילא דרשת "וחי בהם" מתפרשת על חיי העולם הבא, ואין לאומות העולם חלק בעולם הבא, משום שלא נקראים "אדם", ואם כן כשמתגיירים הם קטן שנולד ומתייחסים אל אברהם אבינו וראוי לקבלם.

משום כך חפץ היה משה רבינו שיהיה רבי אליעזר מחלציו.